

אורן עמירם

שטחים מגויסים

היווצרות ההגמוניה של צה"ל על מקרקעי המדינה ועל מרחביה בשנותיה הראשונות (1948 – 1956)

תוכן העניינים מפורט

1. הקדמה.....
2. מבוא.....

קביעת המסד בימי מלחמת העצמאות ותקופת המעבר אחריה

7. פרק 1: הירושה המנדטורית.....
הכוח הצבאי הבריטי ערב יציאתו מארץ - ישראל.....
היקף ומרכיבי התשתית הצבאית הבריטית.....
הפריסה הגיאוגרפית.....
14. פרק 2: פריסה ותשתית "ההגנה" בראשית המלחמה.....
19. פרק 3: פינוי מחנות הצבא הבריטי.....
ראשית הפינוי.....
משא ומתן לרכישת המחנות.....
ההיערכות להשתלטות צבאית על מבני המשטרות.....
המשך הפינוי והמשא ומתן והשתלטות על המחנות.....
29. פרק 4: ההיערכות, הפריסה והתשתית הצבאית לקראת הקמת המדינה.....
הרחבת התשתית בעקבות מבצעי המלחמה הראשונים.....
השלמת רכישת המחנות על ידי הסוכנות היהודית.....
הטיפול בנכסי המקרקעין.....
סדר כוחות "ההגנה" ופריסתם.....
נכסי מקרקעין של אצ"ל.....
התשתית הפיסית ערב הקמת צה"ל.....
36. פרק 5: השינויים בהיערכות ובפריסה בין ולקראת מבצעי הלחימה.....
מאפייני ההיערכות והפריסה.....
ההיערכות והפריסה בזמן הפוגה הראשונה.....
הרחבת ההיערכות והפריסה בראשית הפוגה השנייה.....
השינויים בהיערכות והפריסה בעקבות קביעת החזיתות.....
ההיערכות והפריסה בזמן מבצעי ההכרעה.....
50. פרק 6: קביעת תשתית הקבע של החילות, השירותים והמטות.....
56. פרק 7 מקרקעי צה"ל במרקם היישובי האזרחי.....
מערך בינוי המחנות.....
הפריסה המרחבית.....
תחום חזית צפון.....
תחום חזית המזרח.....
תחום חזית המרכז.....
תחום חזית הדרום.....
היקף נכסי מקרקעי צה"ל בשלהי המלחמה וחותרם הגיאוגרפי.....
67. פרק 8 הארגון, ההיערכות, הפריסה ומערך התשתיות הפיסיות בזמן המעבר וסיום המלחמה.....
אפיון התקופה.....
השינויים בהיערכות ופריסת המערך הלוחם.....
השינויים במערך תשתית המחנות והמתקנים.....
המערך הלוגיסטי.....
חיל הקשר.....
חיל האוויר.....
חיל הים.....

שירות רפואה.....
מחנה מטכ"ל.....
ביקורת על ההיערכות והפריסה.....

- פרק 9: פינוי מקרקעין צבאי והעברתו לשימוש אזרחי.....81
תחילת פינוי חלק מהירושה הבריטית.....
פינוי מקרקעין בלתי נדרש.....
העברת מחנות לסוכנות היהודית לקליטת העלייה.....
העברת מבני טיגרט למשטרה.....
העברת בתי החולים הצבאיים למערכת הרפואה האזרחית.....

מקרקעין לצורכי ביטחון בראשית שנות ה-50' בעת בניית צה"ל מחדש

- פרק 10: דמותו החדשה של צה"ל ותפיסת הפעלתו.....91
צמצום צה"ל ותכנון מבנהו וארגונו.....
סיכום ההיערכות לקראת השינוי.....
משנת דוד בן גוריון בנושא דמותו העתידית של צה"ל.....
תחילת בניית הצבא במתכונתו החדשה.....
הארגון, הפיקוד ותפיסת ההפעלה.....
ראשית בניין חיל האוויר וחיל הים.....
המשך בניין צה"ל.....

- פרק 11: הרחבת תשתית המחנות והמתקנים.....103
צורכי התשתית הפיסית בראיית דוד בן גוריון.....
התשתיות הפיסית בהתאם ל"צרכי הקרקע".....
מחנות המערך הלוחם.....
מחנות מערך המילואים.....
מחנות חיל השריון.....
מתקני המערך הלוגיסטי.....
תשתיות חיל האוויר.....
מתקני חיל הים.....
מתקני חילות אחרים.....
תשתיות פיסיות חדשות.....
מתקני מערך אחסון תחמושת.....
מוצב פיקוד העליון.....
כבלי תקשורת תת קרקעיים.....
מתקני הנח"ל.....
תעשיות ביטחוניות.....

- פרק 12: התחלת קביעת שטחי אימונים.....113
שטחי האימונים הראשונים.....
שטחי האימונים בתקופת המעבר שלאחר המלחמה.....
ראשית קביעת שטחי אימונים.....
ארגון מטווחי הירי.....
קביעת המתקנים לאימון חיילי המילואים.....
המפה הראשונה של שטחי אימונים.....
הרחבת מספר שטחי אימונים ותחומם.....

- פרק 13: התחלת הסדרת קניין והחזקת המקרקעין הביטחוני.....123
ראשית כינון מערכת הממשל לניהול והקצאת המקרקעין.....
סוגי המקרקעין באחזקת צה"ל.....
הסדרת ההפקעות.....
ראשית רישום המקרקעין הביטחוני.....
גיבוש המסגרות הארגוניות בצה"ל ובמשרד הביטחון.....
חוק להסדר תפיסת מקרקעים בשעת חירום תש"י-1949.....
מערכת האזרחית לניהול והקצאת המקרקעין.....
המשך פינוי מחנות על ידי צה"ל.....
הסדרת הבעלות על מחנות הצבא הבריטי.....

פרק 14: הפריסה המרחבית של מחנות והמתקנים.....139

- פריסת הקבע במרחב פקוד צפון.....
- מחוז גליל.....
- מחוז העמק.....
- מחוז חיפה.....
- פריסת הקבע במרחב פקוד מרכז.....
- מחוז תיכון.....
- מחוז תל אביב.....
- מחוז לוד.....
- מחוז ירושלים.....
- פריסת הקבע במרחב פקוד דרום.....
- מחוז השפלה.....
- מחוז הנגב.....
- מצודת אילת.....

פרק 15: תכנון מקרקעין לצרכים עתידיים והמשך הקצאתו.....151

- מורכבות הסוגיה.....
- דיונים ראשונים על צורכי הבינוי העתידי.....
- מערכת התכנון הפיסי הצבאית.....
- הבעייתיות בסדרת התיאום עם מערכת התכנון האזרחי.....
- ניסיון להקמת רשות שטחים צבאיים.....
- הקצאת מקרקעין.....
- המשך תכנון שטחים נדרשים לטווח ארוך.....
- התכנון והקצאת מקרקעין לצרכים אד הוק.....
- המשך הסדרת המקרקעין.....

פרק 16: מעורבות צה"ל בתכנון האזרחי.....167

- כללי.....
- גישושים ראשונים.....
- ניצני התיאום.....
- חריקות בשילוב נציג המטה הכללי במוסדות התכנון.....
- מיסוד התיאום.....
- שיתוף נציג המטה הכללי במועצת תכנון העליונה.....
- ההיבט הסטטוטורי.....

פרק 17: מערך ההגנה המרחבית במכלול המקרקעין הביטחוני.....176

- הרעיונות הראשונים.....
- מהלכים מקדימים לארגון מערך ההגנה המרחבית.....
- גיבוש עקרונות מערכת ההגנה המרחבית.....
- המימוש עם המשך תנופת ההתיישבות.....
- האצת הקמת מערך ההגנה המרחבית.....
- המשך התיאום בהקמת יישובי הספר.....
- שילוב היאחזויות הנח"ל במערך ההגנה המרחבית.....
- המשך ארגון מערך ההגנה המרחבית.....
- הנחיות הנוספות של המטה הכללי לתכנון ההתיישבות.....
- סיום גיבוש מערך ההגנה המרחבית.....

פרק 18: הכבישים במכלול המקרקעין הביטחוני.....194

- כללי.....
- הירושה הבריטית.....
- רשת הכבישים במלחמת העצמאות.....
- סלילת ואחזקת כבישים במלחמת העצמאות.....
- ראשית מעורבות צה"ל בתכנון הכבישים.....
- הצעת צה"ל ליצירת רשת הכבישים לנגב.....
- ההצעות אחרות להרחבת רשת הכבישים.....
- גיבוש התפיסה על חשיבות רשת הכבישים.....
- כבישים קיימים וכבישים נדרשים.....
- הצעת צה"ל לסלילת כבישים בפרוזדור ירושלים.....

המשך תכנון ופיתוח הדרכים בנגב.....
דרישות נוספות.....
סלילת כבישי גישה ליישובים.....

פרק 19: הניגוד בין שטחי אימונים והצרכים האזרחיים.....207
הדרישה לפינוי שטח אימון בחולות נתניה.....
הדרישה לפינוי שטח אימונים באזור החולות מדרום לבת ים.....
הדרישה לפינוי שטח אימונים בחולות ממערב לראשון לציון.....
הדרישה לפינוי שטח אימונים בדרום הכרמל.....
השימוש בקרקע חקלאית.....

פרק 20: המיסוד החוקי של האחזקה והשימוש בשטחי אימונים.....219
ראשית תכנון הצרכים העתידיים.....
הרחבת שטחי האימונים.....
הצגת סוגיית המחסור של שטחי אימונים.....
ניסיון לערוץ פעילות אחר.....
ראשית עבודת המטה.....
ראשית התהליך המוסדי.....
בדיקה נוספת של המטה כללי.....
בחינת ההיבט המשפטי.....
המשך ארגון מערך שטחי האימונים והשמירה עליהם.....
הוצאת צו הסגירה.....
הקצאת המקרקעין עבור שטחי אימונים.....
מימוש צו הסגירה והתרעומת עליו.....

פרק 21: הרחבת תשתית המחנות עם תחילת העצמות צה"ל.....241
שינוי דמות צה"ל ותחילת התעצמותו.....
הרחבת מחסני החירום במחנות הקיימים.....
קביעת מיקום יחידות הסדירות.....
מיקום ופריסת מתקני ההדרכה.....
השינוי בתשתית המערך הלוגיסטי.....
הרחבת תשתיות חיל האוויר.....
השינויים בתשתית חיל הים.....
משמר הגבול ותשתיותיו.....
העברת מחנה מטכ"ל לקריה בתל אביב.....
המשך הדיון בדבר מיקום מוצב הפקוד העליון.....
העברת בית חולים 5 למערכת הבריאות האזרחית.....
הנח"ל ותשתית מתקניו.....
המשך הקצאת המקרקעין.....
דגם פריסת המחנות והמתקנים.....

פרק 22: המשך המעורבות בתכנון האזרחי והשלכותיה.....259
דמות מערכת התכנון האזרחית.....
מעורבות צה"ל במערכת התכנון האזרחית.....
תיאום ההתיישבות.....
התיאום בנושא התכנון המפורט.....
תכנון פיתוח ראשון לציון.....
המשך הדרישות לפינוי שטחי אימונים בנתניה.....
דעיכת התיאום מול מועצת התכנון העליונה.....
התיאום במישור הסטאטוטורי.....

סיכום ודיון.....269
סוף דבר..